

INTRODUCCIÓ

CITAR CORRECTAMENT LES FONTS NO ÉS NOMÉS UNA QÜESTIÓ DE FORMA

Sens dubte, la realització del treball de recerca de batxillerat és una gran oportunitat perquè els alumnes puguin posar en acció els coneixements i les competències assolides al llarg de la seva etapa educativa i, alhora, una manera d'aprendre amb sentit sobre un objecte que els interessa de manera personal.

En l'àmbit pedagògic, i si es planifica de manera adequada, reuneix moltes de les característiques que permeten un aprenentatge de qualitat que, a més d'aprofundir en uns coneixements, incorpora valors com el desenvolupament de la iniciativa personal i la superació de reptes. En aquest sentit, disposar d'un esquema bàsic que reflecteixi les fases de la investigació, facilita la realització de treballs amb rigor científic, dóna seguretat a l'alumne i li permet actuar amb certa autonomia.

La qualitat dels treballs però, no es fonamenta només en l'aplicació correcta d'una metodologia, sinó també en l'assoliment d'uns valors ètics i científics que, d'una banda la condicionen i, de l'altra, donen sentit als resultats.

Des d'aquesta perspectiva, pren rellevància la citació correcta de les fonts emprades. No es tracta només d'una qüestió formal, sinó que implica el nucli dels valors científics i ètics a què fèiem referència i que es detallen a continuació:

Fiabilitat. Una de les característiques d'un bon treball científic és la seva fiabilitat, és a dir la traçabilitat de la recerca duta a terme per tal que un altre investigador en pugui reproduir l'anàlisi i donar la possibilitat d'exercir una crítica fonamentada del mètode de recerca i dels resultats per part d'un tercer; la qual cosa implica una actuació transparent per part de l'investigador en el sentit que ha d'aportar tota la informació necessària perquè un tercer pugui reproduir la recerca.

Per al cas dels documents d'arxiu, és important remarcar una característica específica d'aquestes fonts i és que, a diferència de les fonts bibliogràfiques, el context documental en què es localitza el document és fonamental per a la seva interpretació. De la mateixa manera que una peça arqueològica no es pot explicar de manera aïllada, fora del context en què s'ha localitzat, el document s'explica també a partir del conjunt documental en què es localitza, així com de les marques o traces que hi puguin quedar de moments posteriors a la seva creació. En tant que font primària, ens aporta informació a través del contingut, però també de la forma,

**La qualitat dels treballs,
no es fonamenta només en
l'aplicació correcta d'una
metodologia, sinó també en
l'assoliment d'uns valors
ètics i científics que, d'una
banda la condicionen i,
de l'altra, donen sentit als
resultats**

del suport, de les marques posteriors i del context documental en què s'ha produït i s'ha localitzat. Des d'aquesta perspectiva, la citació del document en el context d'un treball de recerca, és fonamental, ja que part de la informació que conté la mateixa cita es constitueix en un element que pot incidir en la valoració de la fiabilitat de la mateixa font i de la seva significació dins de la investigació i, per tant, disposar de la referència del document que ens permet contextualitzar-lo assoleix un valor relacionat amb el rigor científic de la recerca.

En conseqüència, la referència de les fonts ha de ser clara i completa per facilitar que puguin ser localitzades i consultades pel lector del treball.

Reconeixement. La ciència i, en general, el coneixement, es construeix gràcies a les aportacions de diverses persones que, al llarg del temps, ens aporten el seu saber i la seva experiència.

Citar correctament les fonts consultades significa reconèixer aquestes aportacions. El no fer-ho per contra, és interpretat com una apropiació i, per tant, es considera plagi.

Responsabilitat. Distingir els continguts propis, elaborats per l'autor del treball, dels que han estat elaborats per altres autors, posa en relleu les aportacions que es puguin fer, però és també una manera d'assumir la responsabilitat pels continguts que l'autor s'atribueix.

En alguns casos, no és suficient amb la citació, sinó que cal disposar de les autoritzacions necessàries per a la reproducció i difusió sigui de la mateixa font, o de la informació que conté. La responsabilitat per tant, es refereix també al respecte pels drets que puguin derivar-se de l'ús de la font.

COM CITAR LES FONTS?

La diversitat de tipologies de fonts que es poden utilitzar en una recerca, pot comportar certes dificultats per a l'alumne en el moment de confeccionar les cites i les referències

La referència bibliogràfica conté la informació necessària per identificar una font. El conjunt de referències emprades en una recerca es fan constar, de manera ordenada, en un apartat de bibliografia o fonts consultades, generalment al final del treball.

La cita és una forma abreujada de la referència que s'utilitza per identificar la font de la qual s'ha extret una informació que s'inclou en el text del treball, sigui en forma directa o indirecta, és a dir reproduint exactament les mateixes paraules, o amb una paràfrasi.

Convé, en primer lloc, distingir les fonts bibliogràfiques de les arxivístiques, que se citaran de manera diferent. Les diferents característiques que presenten els documents bibliogràfics i els d'arxiu, han comportat el desenvolupament de sistemes de catalogació específics i, per tant, no es poden aplicar les mateixes normes de citació.

Tot seguit es donaran algunes orientacions per realitzar les referències i citacions de les fonts, en primer lloc bibliogràfiques i, a continuació, dels documents d'arxiu.

Citar correctament les fonts consultades significa reconèixer aquestes aportacions. El no fer-ho per contra, és interpretat com una apropiació i, per tant, es considera plagi

Existeixen un ampli conjunt de recursos que en faciliten l'aplicació correcta per part de persones no expertes així com nombrosos tutorials en diversos formats

Pel que fa a les bibliogràfiques, existeixen diferents estils que s'han constituït en sistemes acceptats per la comunitat científica, alguns dels quals segueixen les directrius donades per organismes de prestigi i que, en general, s'associen a una disciplina: MLA (Modern Language Association); Universitat de Chicago; Harvard; CSE (Council of Science Editors); NLM (National Library of Medicine); Vancouver; Entre aquests, destaquen d'una banda, el sistema APA (American Psychological Association) l'ús del qual s'ha generalitzat a altres àmbits científics, i la norma ISO 690:2010, que és el marc internacional per a la redacció de referències i citacions bibliogràfiques de fonts impreses i electròniques.

A Catalunya, disposem dels criteris elaborats pel TERMCAT, que pren com a referència per a la seva elaboració les *normes ISO 690:1987 Documentation: Bibliographic references: Content, form and structure* (i la seva versió castellana UNE 50-104-94 *Referencias bibliográficas: Contenido, forma y estructura*) i la *norma ISO 690-2 Documentation: Bibliographic references: Electronic documents or parts thereof*, específicament per als documents electrònics.

La coexistència de diferents models de citació explica el fet que puguem trobar publicacions actuals que segueixen models diversos, o que mentre que un professor de l'àrea científica s'inclina per un model, el de literatura pugui optar per un altre. En aquest sentit, és important que l'alumne sigui conscient del sistema que utilitza i que l'apliqui de manera coherent en totes les referències del treball.

Si bé l'aplicació dels diferents sistemes pot semblar una mica complexa, existeixen un ampli conjunt de recursos que en faciliten l'aplicació correcta per part de persones no expertes: Els manuals corresponents a cadascuna d'aquestes normes, es troben fàcilment a la xarxa, així com nombrosos tutorials en diversos formats. Actualment, a més, existeixen aplicacions informàtiques, algunes amb programari lliure que, a partir de la introducció de les dades en formularis senzills, elaboren les cites i les referències. I, d'altra banda, les versions més recents dels programes de tractament de textos més habituals contenen una funcionalitat que en permet l'elaboració automàtica, d'acord amb diferents sistemes de citació.

Així doncs, en el context de l'elaboració d'un treball de recerca, no serà imprescindible que l'alumne conegui el detall de l'aplicació d'aquestes normes per poder realitzar les referències amb un mínim de correcció, però sí que hauria d'assolir alguns objectius com:

- Interioritzar la necessitat de citar correctament les fonts per tal de garantir la fiabilitat de la recerca, el reconeixement i la responsabilitat de l'autoria.
- Identificar els principals elements d'informació que han de contenir la cita i la referència.
- Aplicar els estils de citació corresponents a la tipologia de les fonts emprades (bibliogràfica, electrònica, document d'arxiu...)
- Mantenir la coherència, aplicant els criteris corresponents al sistema triat en totes les referències del seu treball.
- Conèixer alguns instruments que li faciliten l'elaboració correcta de les cites, com pot ser una aplicació informàtica o una funció específica d'un programa de tractament de textos.

Per assolir aquests objectius, els pot ser útil disposar d'un repertori de fonts que els permetin ampliar la informació o consultar dubtes, entre les quals es poden recomanar les següents:

- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. Bibliografia: Criteris de presentació en els treballs terminològics. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT, 2009. 151 p. També disponible en línia a: <<http://www.termcat.cat/docs/docs/Bibliografia.pdf>> [Consulta: 11 de maig 2016]
- UNE-ISO 690: Directrices para la redacción de referencias bibliográficas y de citas de recursos de información. AENOR. 2013.
- Com citar i gestionar la bibliografia (en línia). Barcelona: Universitat de Barcelona. Biblioteca. <<http://www.bib.ub.edu/ajuda/com-citar/>> [Consulta: 11 de maig 2016].
- Estivill, A.; Urbano, C. Com citar recursos electrònics (en línia). <<http://www.ub.edu/biblio/citae.htm>>. Ver. 1.0 Escola Universitària Jordi Rubió i Balaguer de Biblioteconomia i Documentació, 1997. [Consulta: 11 de maig 2016].
- Las citas y fuentes de información (en línia). <<http://www.palermo.edu/biblioteca/pdf/GuiaCitas-APA-2015.pdf>> Buenos Aires. Universidad de Palermo. Biblioteca, servicios. 2015 [Consulta: 11 de maig 2016].

Les referències dels documents d'arxiu, en tant que fonts documentals primàries, i tal com ja s'ha comentat anteriorment, s'elaboren a partir de normes diferents de les bibliogràfiques.

També en aquest cas existeixen diferents estils de citació, com a conseqüència de l'aplicació de criteris diferents de classificació dels documents. Actualment però, amb el desenvolupament de les normes internacionals de descripció arxivística, com la ISAD-G, es tendeix a l'establiment d'uns procediments comuns que faciliten l'intercanvi de dades i la informació als usuaris. Aquestes normes s'adapten a les particularitats de cada país amb normes més específiques, com la Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC) 2007. Així mateix, la ISO-690-2 aporta algunes directrius, especialment pel que fa a la citació dels documents electrònics.

En general, els documents d'arxiu se citen amb una nota a peu de pàgina, quan se'n posa una referència dins del text, o bé al peu de la imatge, si se n'ha inclòs una reproducció. Al final del treball, en l'apartat corresponent a la relació de fonts consultades, es pot posar una referència més general dels arxius i fons documentals, sense que calgui arribar al detall dels documents.

Les dades necessàries per realitzar la referència es localitzen en els instruments de descripció del document: inventari, catàleg o aplicació informàtica emprada per la consulta.

Com a norma general, cal tenir en compte que la cita ha d'incloure les dades mínimes que permetin la localització del document: Títol o descripció del document. Data. Codi de referència.

Interioritzar la necessitat de citar correctament les fonts per tal de garantir la fiabilitat de la recerca, el reconeixement i la responsabilitat de l'autoria

Si es tracta d'un document d'imatge (fotografia, cartells, plànols, mapes, etc.), així com en altres casos en què se'n puguin derivar drets, ha de constar també l'autoria:

Títol o descripció del document. Data. Autoria. Codi de referència.

Exemples:

- *Últim escrit atribuït al president Companys, abans de ser lliurat a les autoritats franquistes. Agost, 1940*
CAT.ANC1-511-T-148
- *Descoberta d'una placa commemorativa de la victòria franquista a l'Ajuntament de Barcelona. 19 de maig de 1939.*
Autor: Brangulí
CAT.ANC1-42-N-34725

La investigació no és una tasca individual, sinó que es basa en els coneixements i l'experiència que ens han transmès els que han fet recerca abans que nosaltres

Segons la NODAC (2007), el codi de referència “és un conjunt de signes alfabètics i/o numèrics que identifiquen de manera inequívoca la unitat de descripció”. Conté la informació corresponent a: Codi del país (CAT); codi de l'arxiu (ANC1); fons documental (511). Codi de la unitat de descripció (T-148).

Es pot consignar en forma codificada: CAT.ANC1-511-T-148; o bé desenvolupada: *Arxiu Nacional de Catalunya. Fons Generalitat de Catalunya (Exili). Unitat de descripció T-148.*

Si es desitja ampliar la informació, pot ser útil consultar les següents fonts:

- Bernal, Àngels; Magrinyà, Anna; i Planes, Ramon (ed.). 2007. Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC) 2007. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Subdirecció General d'Arxius. 284 Pàg. (Arxivística i gestió documental. Eines; 1). També disponible en línia a: <http://cultura.gencat.cat/web/.content/dgpc/arxius_despublicada/norma_de_descripcio_arxivistica_de_catalunya/arxius/nodacpublicada.pdf > [Consulta: 11 de maig 2016]
- UNE-ISO 690: Directrices para la redacción de referencias bibliográficas. Parte 2: Documentos Electrónicos y sus partes. y de citas de recursos de información. AENOR. 2013

La investigació no és una tasca individual, sinó que es basa en els coneixements i l'experiència que ens han transmès els que han fet recerca abans que nosaltres. La ciència avança a poc a poc, en la mesura en què es van sumant aquestes aportacions i, per tant, quan fem recerca cal que siguem conscients de la nostra responsabilitat i que, en conseqüència, mostrem de manera transparent el procediment que hem seguit i les fonts que hem utilitzat, per tal que els investigadors posteriors puguin recórrer el mateix camí i continuar-lo o, si cal, esmenar-lo perquè el coneixement continuï avançant de manera ferma.

Pilar Reverté Vidal

Arxiu Nacional de Catalunya-Servei Didàctic
CESIRE (àmbit social i cultural)